

Hoe onderscheid je mening van feit? College van Sanne Kruikemeier

Op maandagavond 27 januari 2020 stroomde bij Beeld en Geluid Den Haag de zaal vol met bezoekers van de collegereeks Media en Politiek. Op deze derde van de reeks vertelde Sanne Kruikemeier, universitair docent Politieke Communicatie, over mediawijsheid. Hoe onderscheiden we tegenwoordig nog mening van feit?

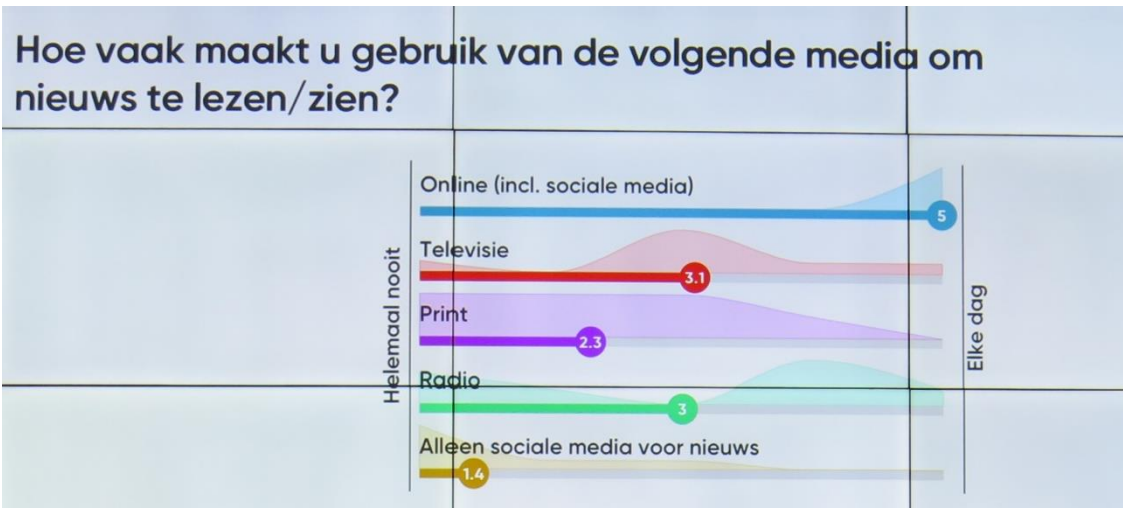
Kruikemeier begint haar college met een recent voorbeeld van nepnieuws: 'Iemand zei laatst dat hij een foto van een dode door het Coronavirus zag. Dan moet je jezelf afvragen: is dat wel echt zo?' Ze legt uit dat het beeld ook ergens anders vandaag kan komen.

Ons vertrouwen in Facebook

Op het grote scherm achter Kruikemeier verschijnt een filmpje van het medium Dumpert. Een mevrouw roept dat vluchtelingen die naar Nederland komen de baan van haar zoon inpikken. Als de verslaggever vraagt waarom ze denkt dat dat zo is, antwoordt ze dat ze dit op Facebook heeft gelezen. 'Ik vind het heel kenmerkend dat mensen Facebook blijkbaar zo erg vertrouwen', zegt Kruikemeier.

Hoe consumeren we nieuws?

Ze laat een cijfercode op het scherm zien en vraagt iedereen om die in te vullen op een website. Er verschijnen meerdere vragen, waaronder: 'Hoe vaak gebruikt u bepaalde soorten media als nieuwsvoorziening?' Het merendeel van het publiek blijkt nieuws vooral via online media te volgen. 'Digitale media zijn niet meer weg te denken uit ons leven', zegt Kruikemeier. 'Ook de mobiele telefoon is een steeds belangrijkere rol gaan spelen in de manier waarop we nieuws tot ons nemen'.

De wetenschapper vertelt dat er veel mensen zijn die via verschillende kanalen nieuws meekrijgen. ‘We zien dat 75 procent van de Nederlanders het NOS Journaal kijkt en 25 procent doet dat elke dag’. Ook De Wereld Draait Door wordt veel gekeken. Een meneer in het publiek is verrast dat dat als nieuwsconsumptie wordt gezien: ‘Ik categoriseer De Wereld Draait Door toch meer als amusement’. Ook de Telegraaf en nu.nl worden door Nederlanders veel gebruikt om nieuws te vergaren.

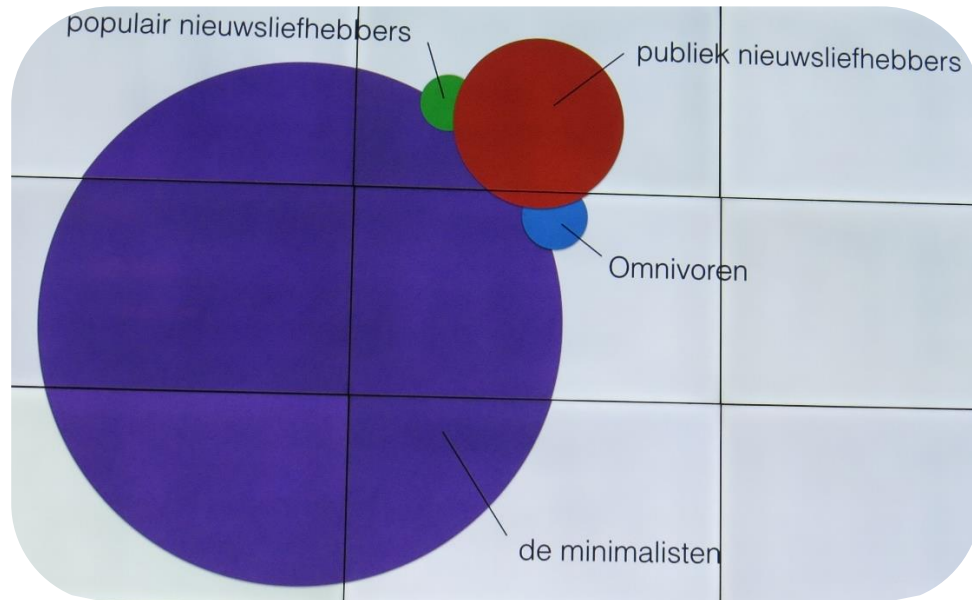
Media-dieet

In Amerika is er de laatste jaren veel polarisatie, en voor veel Amerikanen geldt dat ze het nieuws vanuit hun eigen ‘bubbel’ volgen. Kruijkemeier en haar collega’s besloten om te onderzoeken of er in Nederland ook sprake is van dergelijk gescheiden mediagebruik. Het blijkt hier echter wel mee te vallen: ‘We zien vooral dat bij ons het NOS Journaal door veel mensen bekeken wordt’, zegt ze. ‘Verder zien we dat laagopgeleiden vaker televisie kijken en dat hoogopgeleiden vaker online media gebruiken.’

Toch blijkt politieke voorkeur wel van invloed te zijn op de nieuwsgaring: ‘De PVV-kiezer leest bijvoorbeeld vaker de Telegraaf.’ Een mevrouw uit het publiek vraagt waarom het CDA niet weergegeven staat op het scherm. Ze vindt het belangrijk dat er ook onderzoek naar regeringspartijen gedaan wordt. Kruijkemeier legt uit dat ze het CDA wel onderzocht heeft, maar dat er bij het CDA waren geen significante verschillen waren.

Gebruik van nieuwsbronnen, naar partijvoorkeur ^a , Nederlandse bevolking van 18 jaar en ouder, 2014			
PVV	VVD	D66 & GroenLinks	PvdA
Telegraaf	Telegraaf	NRC Handelsblad	Volkskrant
Hart van Nederland	NRC Handelsblad	DWDD	DWDD
PowNews			
RTL Late Night			
a Vermeld zijn nieuwsbronnen die in die categorie significant meer worden bekeken dan in een of meerdere andere categorieën.			
Bron: EACS 2014			

Hoe ziet nou het media-dieet van Nederlanders eruit? Uit Kruikemeiers onderzoek kwamen vier verschillende groepen Nederlanders naar voren, namelijk: 'populair nieuws'-liefhebbers, 'publiek nieuws'-liefhebbers, en de minimalisten en omnivoren. Met de laatste groep bedoelt Kruikemeier mensen die veel media consumeren. De grootste groep wordt gevormd door de minimalisten, en die vindt Kruikemeier het interessantst. 'Deze mensen kijken eens per week naar het NOS Journaal en lezen wel eens een online nieuwsberichtje', legt ze uit. 'Het is een groep die eigenlijk hier en daar wat nieuws snoept.' Ongeveer 60 procent van de Nederlandse bevolking is een minimalist. 'Daar schrokken wij best van', geeft de wetenschapper toe.

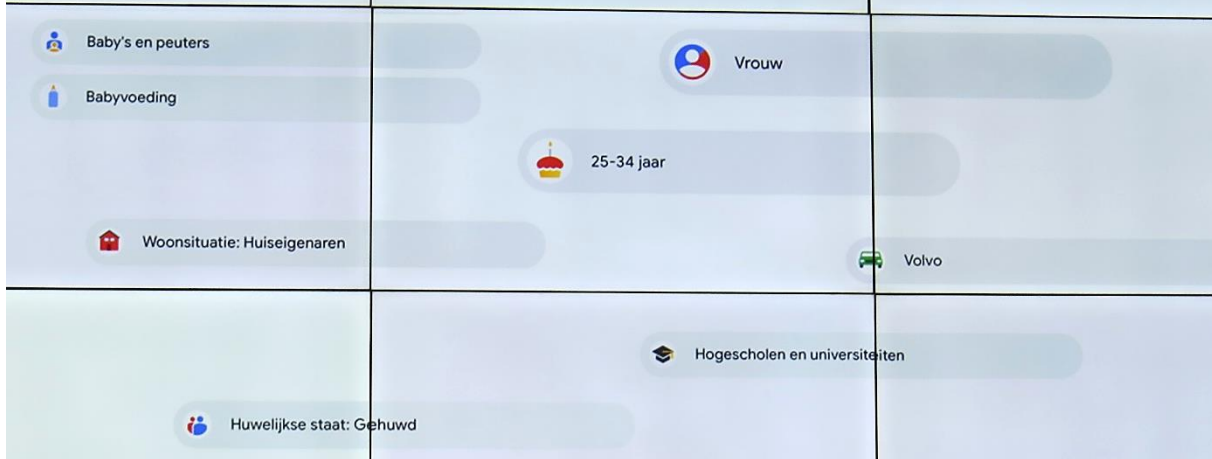
Een meneer vooraan de zaal vraagt waardoor het kan komen dat sommige mensen meer op zoek gaan naar nieuws dan andere mensen. 'Eén onderscheid is dat mensen die politiek geïnteresseerd zijn meer nieuws consumeren dan mensen die niet politiek geïnteresseerd zijn', antwoordt Kruikemeier. Maar er spelen meer factoren mee: 'Bijvoorbeeld opleiding, leeftijd en kennis.' Verder delen conservatieve mensen meer nieuws uit hun eigen filterbubbel, waardoor ze meer risico lopen om nepnieuws te delen. Tot slot blijkt dat mensen van 65 jaar en ouder zeven keer zoveel nepnieuws delen als jongeren: 'Blijkbaar hebben jongeren meer *skills* als het gaat om *factchecken*.'

Google weet wat jij wilt vinden...

'Als we het internet bezoeken en veel nieuws online consumeren, laten we een spoor achter', vervolgt Kruikemeier haar verhaal. Ze raad de app Ghostery aan: 'Dan zie je hoeveel bedrijven en adverteerders er meekijken met jouw websitebezoek'. Ze vertelt dat je op Google kunt zien hoeveel dat bedrijf van jou weet. 'Ik schrok daar een beetje van', bekennt ze. 'Ze weten van alles, zonder dat ik ze dat ooit heb verteld. Ik durfde ook niet zo goed de hele lijst hier te laten zien', lacht ze.

Wat weet Google van mij?

<http://www.google.com/settings/ads/>

Google haalt zijn informatie uit socialemediagegevens, zoekopdrachten en je persoonlijke vrienden op Facebook. Die gegevens alleen al kunnen zorgen voor een filterbubbel, want je zoekresultaten op Google en de berichten die je op Facebook te zien krijgt, worden op basis van dit soort informatie aangepast. Kruikemeier laat twee foto's zien waarop dezelfde zoekopdracht in Google te zien is, namelijk het land Egypte. Op de foto links staat in de zoekresultaten allerlei informatie over nieuws en over de Arabische Lente, terwijl de foto rechts vooral resultaten met toeristische informatie laat zien.

'De algoritmes van Google, Facebook en andere bedrijven bepalen steeds meer welke informatie wij te zien krijgen. En als we alleen maar nieuws consumeren uit ons eigen straatje, zijn we vatbaarder voor nepnieuws. Toch kan ik u enigszins geruststellen.' Ze vertelt dat uit haar onderzoek is gebleken dat mensen die veel naar hetzelfde soort nieuws kijken, vaak ook meer algemener nieuws volgen, zoals het NOS Journaal. 'Filterbubbels bestaan wel, maar ze worden doorbroken doordat mensen zich nog steeds breed informeren met algemeen nieuws.'

Trollen en bots

Volgens Kruikemeier is het belangrijk om te weten hoe nepnieuws wordt verspreid. Ze noemt trollen en bots als voornaamste kanaal: 'Een trol is een persoon die een bericht schrijft en een bot is een robotje dat het nieuws verspreidt.' Ze vertelt dat uit een onderzoek van een andere wetenschappers bleek dat 62 procent van het internetverkeer komt door robotjes. 'Eén van de redenen waarom bots worden gebruikt, is omdat ze nieuws kunnen verspreiden. Er is een persoon, die schrijft een nepbericht en vervolgens gaan bots dat steeds verder verspreiden.'

Een manier om bots te herkennen, is door de naam op social media. Daar staat vaak veel cijfers achter. 'Ik ben wel eens door mijn eigen volgerslijst gegaan op Twitter, en daar zitten ook heel wat bots tussen', vertelt Kruikemeier. Bots kunnen best gevaarlijk zijn, omdat ze vaak nepberichten met een politieke lading verspreiden. De wetenschapper vraagt het publiek om te raden welke politieke partij de meeste bots in haar volgersbestand heeft. 'Dat moet wel de PVV zijn', klinkt het vooraan in de zaal. Meerdere mensen noemen Forum voor Democratie en ook Denk wordt genoemd. Maar nee, verrassend genoeg heeft de SGP de meeste bots onder haar volgers.

Party	% tweets by humans	% tweets by bots	% tweets by deleted accounts
50+	85.38%	0.41%	3.09%
CDA	81.08%	1.71%	4.78%
CU	80.09%	1.35%	8.57%
D66	84%	0.75%	4.28%
Denk	82.00%	0.88%	4.95%
FVD	82.62%	0.69%	5.68%
GdM	87.34%	0.69%	2.15%
GL	84.73%	0.88%	4.14%
LR	84.13%	0.64%	4.35%
PvdA	84.26%	0.70%	3.84%
PvdD	86.43%	0.56%	2.99%
PVV	80.37%	1%	4.67%
SGP	74.14%	3.27%	4.83%
SP	86.44%	0.19%	5.58%
VVD	83.39%	0.78%	4.88%

In het publiek gaat een hand de lucht in: 'Zet de SGP deze bots dan zelf in?' Kruikemeier antwoordt dat politieke partijen niet zoveel aan bots in hun volgerslijst kunnen doen. 'Ik heb zelf ook best wat bots onder mijn volgers.' Op de volgende vraag, of bots alleen nepnieuws verspreiden, antwoordt ze ontkennend: 'Nee, het gaat om het verspreiden van nieuws, dat kan ook echt nieuws zijn.' Ze gaat verder: 'Op Instagram zitten ook veel bots, maar daar is ook sprake van influencers die volgers kopen'. Er volgt nog een vraag, namelijk over de manier waarop bots de tweets selecteren die ze delen. 'Dat gaat niet handmatig, vaak is het gericht. Dan zoeken ze bijvoorbeeld op hashtags', legt Kruikemeier uit.

Beeldmanipulatie: van Lincoln tot Obama

'Nepnieuws bestaat al heel lang,' vervolgt Kruikemeier haar verhaal. 'Vroeger gebeurde dat vooral door beeldmanipulatie.' Ze laat een foto van president Lincoln zien. Althans, zo lijkt het. Het is eigenlijk alleen zijn hoofd, maar dan geplakt op het lichaam van een senator. Tegenwoordig bestaat er een nieuwe manier van beeldmanipulatie, die nog lastiger te herkennen is. Kruikemeier laat een filmpje zien waarin Obama een speech geeft. Deze speech heeft hij echter nooit gegeven. Allerlei bestaand beeld en geluid is gebruikt om zijn gezicht en stem zo te vervormen dat het net een echte video lijkt. Deze techniek heet *deep fake*. 'Hiermee kan je een politicus iets laten zeggen, terwijl hij dat eigenlijk helemaal niet gezegd heeft.'

Factchecken in de democratie

Kruikemeier vertelt hoe journalisten hun nieuws checken: 'De journalistiek is onze belangrijkste *factchecker*, dat is hun functie in onze democratie.' Ze noemt vier manieren: het checken van bronnen, het checken van de achtergrond van een verhaal, Google Maps als dubbele check en Google Reverse Image Search. 'Wat ik wel opvallend vind, is dat de studenten Journalistiek die wij onderzochten vooral op de eerste twee zoekresultaten in Google klikten', zegt Kruikemeier.

Kruikemeiers favoriete nepnieuws

'Een mooie consequentie van de toename van nepnieuws is dat mensen zich nu bewuster zijn van het bestaan ervan en er beter tegen gewapend zijn', meent Kruikemeier. Haar tip aan het publiek: 'Zie je een nieuwtje dat net iets te sensationeel of onwaarschijnlijk lijkt? Check de bron!'

Kruikemeier sluit af met haar 'favoriete nepnieuws': Trump verschijnt op het scherm achter haar en *playbackt* de eerste zin van het lied Imagine van John Lennon. Wil je weten hoe het filmpje verder gaat? Bekijk het zelf via deze link: <https://www.youtube.com/watch?v=eJwiJt2qbXo>